

Počeci kino-amaterizma u Pitomači

(Razdoblje od 1957. do 1961)

Ove godine se navršava 30 godina otkako u Pitomači traje djelatnost na snimanju amaterskih filmova, danas opće poznata po kontinuiranom uspješnom radu Kino-kluba »Slavica« pri OŠ »Petar Preradović« Pitomača.

Kino-amaterizam u Pitomači (ili »filmski amaterizam«) predstavlja vrlo izuzetnu pojavu, kako s obzirom na mjesto tako i s obzirom na vrijeme začetka aktivnosti. Pitomača, smještena u istočnom dijelu srednje Podravine, bila je prije 30 godina oveće selo s naglašenim oznakama cehovsko-obrtničkog mentaliteta, bez većih radnih organizacija, s vrlo slabo razvijenom infrastrukturom. U kulturnom životu prevladavala je tradicija glazbenog, literarnog, pa i dramskog amaterizma, i ni po čemu se počeci kino-amaterizma ne bi mogli tražiti među elementima tadašnjeg društvenog i kulturnog života, na prvi pogled. Osim toga, kino-amaterizam je u to vrijeme i u širim razmjerima bio dosta rijetka pojava. Jedino je u nekim većim centrima, kao što su Zagreb, Beograd, Split, bilo ljudi i organizacija koji su se bavili snimanjem amaterskih filmova (što začetnicima u Pitomači tada i nije bilo poznato). U Pitomači se, dakle, amaterski film pojavio sasvim neočekivano, gotovo »preko noći«, spontano, izdvojeno, anonimno. Pa, ipak – bez stjecaja nekih objektivnih i subjektivnih okolnosti, koje su mu prethodile, njega ne bi bilo.

O tim okolnostima, kao i o prvim godinama anonimnog djelovanja na snimanju amaterskih filmova u Pitomači, bit će govora u ovom prilogu.

Okolnosti koje su neposredno uvjetovale početak kino-amaterske djelatnosti su godine 1957. bile:

– Pitomača je tada bila općinsko središte (u okviru tadašnjeg kotara Virovitica),

– U Pitomači je djelovalo Općinsko sindikalno vijeće, član kojega je bio i Mirko Lauš, nastavnik Osnovne škole u Pitomači (ostali članovi Vijeća su bili: Slavko Šošarić, predsjednik, Milan Majstor, tajnik, te Tomo Kučan, Matija Rendulić, Mato Bedeković, Zvonko Podunajec, Mato Rengel i drugi).

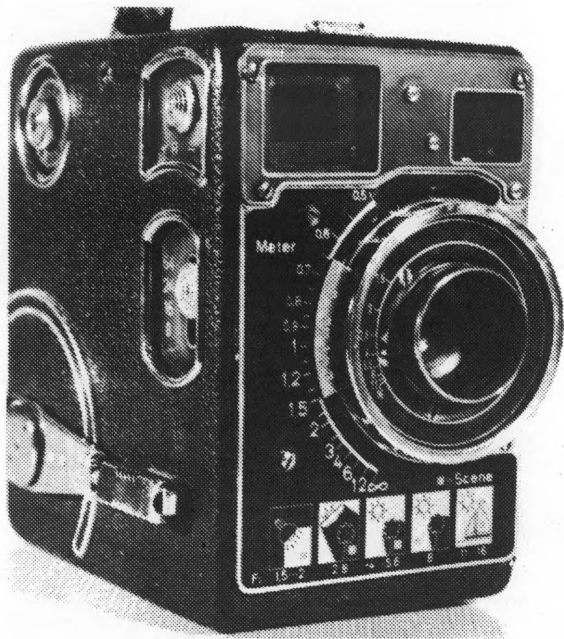
– Na Osnovnoj školi Pitomača je još od 1955. radila učenička foto-sekcija, voditelj koje je bio Mirko Lauš. U okviru te sekcije je već postojalo iskustvo u izradi dija-filmova po istoj laboratorijskoj recepturi koja vrijedi i za razvijanje filmske vrpce – u crno-bijeloj i kolor tehnici.

– Osnovna škola je još 1956. nastojanjem direktora Ivana Andrašija, nabavila kino-aparaturu za prikazivanje filmova na vrpci od 16 mm marke »Iskra« (u tri dijela: projektor, tonsko pojačalo, zvučnik). Ta aparatura

je bila namijenjena prikazivanju 16 mm filmova u školi i po okolnim selima. Nastavni i igrani filmovi su posuđivani od tadašnjeg »Zora-filma« iz Zagreba. Operateri su bili Branko Iskra, Ivan Mihevc i Mirko Lauš.

Općinsko sindikalno vijeće Pitomača je svake godine, pripremajući svoju godišnju skupštinu, trebalo odrediti konkretnu namjenu tzv. kulturno-prosvjetnog fonda koji se, po određenoj stopi, nakupio u prethodnoj godini. Tako je na pr. jedne godine kupljen komplet muzičkih instrumenata, gramofon, tambure i sl. Na godišnjoj skupštini ujesen 1957, je Mirko Lauš (zahvaljujući ideji koja mu se rodila u skladu s naprijed navedenim okolnostima) predložio da se novčana sredstva tog fonda odobre ZA KUPNJU KINO-KAMERA 16 mm, s obrazloženjem da već postoji kino-projektor u školi, da već postoji izvjesno iskustvo u razvijanju filma u školskoj fotosekciji, te da bi se mogli snimati vlastiti filmovi o radu pojedinih sindikalnih organizacija, o zbivanjima u selu itd. i prikazivati se postojećim projektorom u bilo kom pogodnom prostoru. Vijeće neka kameru da školi ili neka se formira kino-sekcija u okviru sindikata. Prijedlog, koji je zvučao gotovo heretički, dočekan je s čuđenjem, i neki su delegati predlagali da bi bilo pametnije kupiti tambure, a ne kino-kameru. Ipak, uz podršku Slavka Šošarića, Mate Krpana i predsjednika tadašnjeg Kotarskog sindikalnog vijeća Virovitica Franje Mikulčića Banijca, skupština JE ODOBRILO KUPNJU KINO-KAMERE I MANJE KOLIČINE FILMA 16 mm.

Ubrzo nakon toga je Mirko Lauš odobrenim sredstvima u trgovini »Posrednika« u Jurišćevoj ulici u Zagrebu, nabavio kino-kameru predratne proizvodnje marke »Siemens« sa 7 kazeta za ulaganje filma. Kamera je stajala 77.000 dinara. To je kamera kutijastog oblika s pogonom na oprugu u koju jednim punjenjem stane 15 m filma (1,5 minuta snimanja) smještenog u posebnu kazetu. Iako malog obujma i kompliciranog ulaganja filma, kamera je imala izvrsna optička i mehanička svojstva: vrlo jak objektiv (1:1,5), ugrađen daljinomjer, izravnjanje paralakse, 4 brzine snimanja (8, 16, 24, 64 slike na sekundu) i predstavljala je za to vrijeme sasvim pristojan aparat. Odmah je nabavljena i manja količina filmske vrpce za snimanje. Kako tog materijala tada još nije bilo u redovnoj prodaji, film je nabavljen, kao i više puta poslije toga, kod »Zore-filma« u Zagrebu, poduzeća koje se bavilo proizvodnjom nastavnih, dokumentarnih, kratkih igranih, a kasnije i prvih naših animiranih filmova. To su, zapravo, bili ostaci crno-bijelog ton-

Prva kino-kamera u Pitomači »Siemens« 16 mm, nabavljena 1957.

negativ filma u komadima od po 10 do 30 metara vrlo niske osjetljivosti od svega 9 DIN stupnjeva (normalno bi bilo 15 do 19 DIN) i ogromne tvrdoće slike te velikog kontrasta, što je pogodno isključivo za snimanje po danjem svjetlu uz difuznu rasvjetu. Svih tih uvjetovanosti nije, međutim, u Pitomači nitko bio svjestan i počelo se s oduševljenjem snimati na film kakvog je bilo.

Kamera je bila vlasništvo Opć. sindikalnog vijeća, ali je odmah poslije nabave dospjela među djecu u krugu spomenute foto-sekcije, da je barem vide i isprobaju. Očaravajuće je za sve bilo zupanje kamere pri pritisku na okidač i tajanstvena mogućnost bilježenja pokreta. Ubrzo je iskrsla i prilika za prvo snimanje.

Na Dan JNA, 22. prosinca 1957. svečano je završavala predvojnička obuka mladića u Pitomači, a najboljima je predsjednik NO općine Pitomača Đuro Kirin predao priznanja, pribadajući im medalje na grudi.

Svečanost je obavljena na prostoru ispred današnjeg nogometnog stadiona, točno na mjestu gdje je danas »Sportski buffet«. **TAJ ČIN ODLIKOVANJA JE MIRKO LAUŠ, UZ ASISTENCIJU DJECE, FILMSKI SNIMIO I TO JE PRVI FILM KOJI JE IKADL SNIMLJEN U PITOMAČI.** On traje jednu i po minutu.

Razvijanje je obavljeno u laboratoriju školske Foto-sekcije. Ta laboratorijska obrada je priča za sebe, jer je predstavljala velik izazov i zahtjev za eksperimentiranjem, više u tehnološkom nego u foto-kemijskom smislu. Receptura preobratnog razvijanja (obratanje negatifa u pozitiv) je postojala u literaturi, pojedine kemikalije su se dosta lako nabavile, ali je trebalo smisliti i izraditi pogodne posude i okvire da bi se 15 metara filmske vrpce moglo odjednom uložiti u tekućinu, 6 puta iz faze

u fazu tokom procesa. Posude je, po sugestijama M. L. izradio limarski majstor Franjo Fišer, a okvire od drveta sami učenici. Tu je bilo mnogo improvizacije i muke, ali je film ipak ispaao takav da ga je bilo moguće gledati.

Projekcija toga prvog filma održana je u staroj školskoj zgradi u sobi broj 5 (prva soba desno od ulaza) gdje su se i inače prikazivali filmovi i gdje je foto-sekcija imala svoj »laboratorij« jedno vrijeme. Projekciji je, osim članova foto-sekcije, prisustvovao i predsjednik NO općine i direktor škole te još neki rukovodioci i nije bilo kraja povcima iznenađenja i čuđenja kad je na filmu netko po prvi puta vidio sebe ili nekog poznatog.

U slijedećem razdoblju, t.j. godine 1958. nije ostvarena ideja da se, budući da postoji kino-kamera, osnuje kino-sekcija u okviru sindikata, pa je kamera, kao posuđena, »boravila« u školskoj foto-sekciji. Ta grupa je u šk.g. 1957/58. imala 17 članova, a u 1958/59. 20 članova.¹

Oni su već imali izvjesno predznanje o fotografiji, kako u vezi sa snimanjem, tako i u vezi s laboratorijskom obradom (ili su to znanje tek stjecali, jer se generacije izmjenjuju) i kino-kamera je predstavljala novost jedino kao aparat koji zapisuje pokretnu sliku. Proučavali su funkcioniranje kamere, vršili njome vježbe u prazno, no o zakonima filmskog izraza se gotovo i nije govorilo. Ipak su rasle i želje da se nešto i snimi. Bez ikakvih pretenzija, ali i uz saznanje da bez ma kakova plana za snimanje ne može nastati ono što se zove film, načinjeno je nešto što bi se moglo nazvati **PRVIM SCENARIJEM U PITOMAČI.** Sadržaj toga, uvjetno rečeno, scenarija je ono što je djeci bilo najbliže, njihova škola.

Zato on i nosi naslov »Naša škola« a izgledao je ovako:

1. Skola iz podaljg (snimljeno)
  - Grupice djece po ulici
2. Natpis na vratima (snimljeno)
3. Ulaz đaka u školu s dvorišne strane
4. Rad u razredima
  - odlazak nastavnika nasatove
  - matematika (snimljeno)
  - hrvatskosrpski jezik (snimljeno)
  - odmor, mliječna kuhinja (snimljeno)
  - zemljopis – pred kartom
  - povijest – makete, albumi
  - dolazak nastavnika sa satova
5. Izvanrazredni rad:
  - pjevački zbor
  - nastup baletne grupe
  - tamburaški zbor
  - uspjeh crtača nakonkursu (snimljeno)
  - školska radionica (snimljeno)
  - rad fotosekcije
  - izlet u Sedlaricu (snimljeno)
  - izlet u Zagreb (snimljeno)
  - sportska takmičenja (snimljeno)

Kao što je vidljivo iz bilježaka u zagradama, snimalo se čak dosta toga, ali nikad nije sve snimljeno i film po toj skici nije nikad dovršen ni montiran, bilo zbog nedostatka vrpce, bilo zbog nedostatka uređaja za montažu, pa i zbog nedovoljnog iskustva u realizaciji filma. Snimljeno je, osim navedenog i nekoliko događaja u mjestu, pa bi se sve zajedno moglo svesti na 9 kratkih filmskih zapisa ili sekvenci, formuliranih ponešto drugačije nego u navedenom scenariju.² Snimatelji su se izmjenjivali spontano, a djeca su često samo asistirala viditelju.

Nabava filmske vrpce je predstavljala stalan problem, pa je Općinsko sindikalno vijeće i te, 1958. godine

ponovno priskoćilo u pomoć. Na svojoj godišnjoj skupštini je, na novi zahtjev Mirka Lauša i uz podršku Franje Mikulčića Banića, odobrilo svotu od 80.000 dinara za nabavu filma.

Godina 1959. je bila od višestrukog znaćenja za razvoj kino-amaterizma u Pitomaći:

- u mjestu je osnovan Foto-kino klub »Pitomača«
- u redovnoj prodaji se pojavila filmska vrpca 16 mm
- u školi je započelo formiranje Pionirske filmske grupe (generacija učenika 1959/60.šk. g.)

Višegodišnje uspješno djelovanje školske fotosekcije te nabava kino-kamere i prva iskustva s njom pobudili su u Pitomaći živ interes za fotografiju i film. Akcijom u tadašnjim radnim organizacijama i ustanovama okupljen je priličan broj ljudi, pa je došlo do osnivanja organizacije Narodne tehnike pod nazivom Foto-kino klub »Pitomača«. Osnivačka skupština je održana 22.2.1959. Na njoj su usvojena pravila, donesen plan rada za 1959. i izabran upravni odbor. Klub je registriran 13.3.1959. kod Foto-kino saveza Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku pod brojem 272/59. Pravila kluba su bila u skladu s tadašnjim općim formulacijama o radu organizacija NT, a za razvoj kino-amaterizma je značajniji jedino član 5. koji glasi:

»Klub osposobljava svoje članove putem tečajeva, koji se održavaju prema potrebi. Tečajevi mogu biti osnovni, za napredne, ili specijalni: foto, KINO, kolor.«

U planu rada je, međutim, kino-amaterski rad jače istaknut, pa je planirano:

- održati u drugoj polovici 1959. kurs za kino-amaterere

- razviti rad u dvije grupe: a) foto-grupa
b) KINO-GRUPA

- u kino grupi snimiti:

- filmove o pitomačkim poduzećima: DIP »Gaj«, Rudnik lignita »Bilo«, Opće poljoprivredna zadruga - te ih prodati da se osiguraju sredstva za nabavu filmske vrpce

- filmski pratiti javne proslave i zborove
- snimiti film u boji »Proljeće u Pitomaći«

- snimiti barem po 1 film za Kotarsku prosvjetnu skupštinu i Kot. NO u Virovitici.

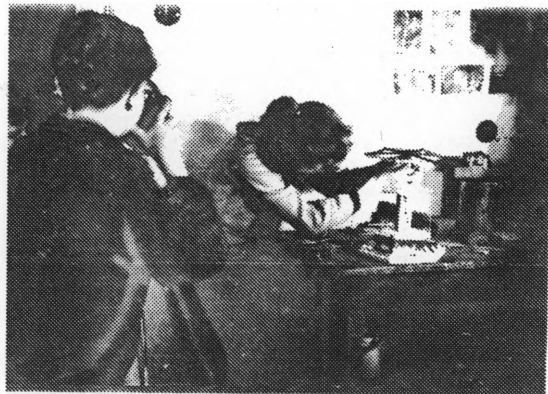
Foto-kino klub Pitomača je rad započeo s 35 članova.³ Za predsjednika je izabran Mirko Lauš, za tajnika Mato Bajsar, za blagajnika Josip Lebinec, za članove Tomo Baumkiher i Mitar Torbica.

Rad pretežnog broja članova se orijentirao na fotografiju, a filmskim snimanjem se bavila tek nekolicina (Mirko Lauš, Marijan Bradaš, Tomo Baumkiher) uz daljnje živo sudjelovanje članova školske fotosekcije (najaktivniji: Zvonko Filipović, Milan Došlin, Nada Čerepinko, Biserka Kolarević).

1959. se po prvi putamogla nabaviti filmska vrpca 16 mm normalne osjetljivosti za preobratnu upotrebu, pa čak i ona u boji (firme Ferrania i Agfa), što je omogućilo da filmovi, snimljeni u Pitomaći imaju daleko bolju tehničku kvalitetu nego ranije.

Rad kluba se u toj godini nije u svemu odvijao po planu, ali je, unatoč materijalnim problemima i nerazumijevanju društvene sredine, bilo i dosta uspjeha, naročito na području kino-amaterizma, o čemu govori i izvještaj predsjednika kluba o radu u 1959. u kome osim činjenica ima i nastojanja da se višim razlozima pokrene i afirmira rad:

»Mlađa sestra fototehnike - kinotehnika stekla je u današnje vrijeme ogromnu popularnost u zbilja najsi-

Snimanje u školskoj radionici 1958. Za kamerom Zlatko Mihoković

rim slojevima, ali samo u svojoj dovršenoj formi - filmu. Amatera koji bi se bavili i stvaranjem filma ima mnogo manje nego fotoamatera, ali ih ipak ima. Uza sve koristi koje nam pruža fotografija, kino nam pruža i mnoge druge. Tu je u prvom redu hvatanje pokreta na film, posebna laboratorijska obrada, montaža, projekcija, posebni umjetnički zahtjevi i, naravno, mnogo viši stupanj obrazovanosti i tehničkih sposobnosti samih amatera. Profesionalni film je postigao već visok nivo i zahtijeva mnogo stručnih kadrova, pa nije pretjerano tvrditi da su baš kino-klubovi osnovna škola i izvor kadrova za film. Time ne želim reći da je cilj kino-klubova stvaranje profesionalaca, ali je i to jedna od mogućnosti. A ostale, vrlo lijepe i primamljive mogućnosti ove grane, su ostvarivanje vlastitih kratkih dokumentarnih, eksperimentalnih, reportažnih, pa i igranih filmova, pa makar samo lokalne vrijednosti. Filmski amaterizam vrlo mnogo znači u razvijanju tehničkoga i estetskog shvaćanja naših ljudi. Drugačije se, naime, gleda i prosuđuje gotov film kad čovjek poznaje njegovu tehniku, drugačije se gleda na život i stvarnost te pojave u njoj kada ih se gleda kao kino-amater. Drugačije - to znači s više zanimanja, razumijevanja i shvaćanja, a to u krajnjoj liniji znači - ne filmskog profesionalca - već boljeg i sposobnijeg člana ovoga društva.

... Potrebu za osnivanjem jedne organizacije kao što je naš Foto-kino klub prvi su istakli neki članovi Općinskog sindikalnog vijeća i, zahvaljujući razumijevanju tog foruma, koji je 1958. dao i novčana sredstva (80.000 d) došlo je do osnivanja. Kao još raniji preduvjet i poticaj možemo zapravo smatrati to što je OSV još 1957. kupilo kino-kameru 16 mm i unaprijed je namijenilo za budući klub. To su ujedno bila i sva sredstva koja smo primili kao dotaciju. To je svakako nedovoljno, ali se Opć. odbor SSRN-a oglašio da nam da ikakvu pomoć. Obrazloženje je bilo da smo primili dosta. Ali, s obzirom na to da smo počeli radom bez ikakvih sredstava osim kamere, za koju je još trebalo nabavljati i filmsku vrpca, to zaista nije bilo dosta. Zato smo sredstva za rad nastojali izvući baš iz kino-kamere tj. od prodanih

filmova. To je djelomično i uspijevalo, ali ipak ne bi smjelo da postane stalnim načinom nabavljanje sredstava, jer bismo tako prešli na čisti komercijalizam, koji se protivi principima amaterizma.

U 1959. je snimljeno nekoliko kratkih dokumentarnih filmova u ukupnoj dužini od 220 metara. Značajan je film o dječjem cvjetnom korzu u Pitomači, jer smo po prvi puta i to uspješno snimali u boji. Općinsko prosvjetno vijeće Pitomače otkupilo je sve filmske reportaže iz Pitomače u vrijednosti od 57.000 dinara, SUBNOR iz Virovitice će otkupiti film o proslavi Virovitičke brigade NOV, snimljen u Vukosavljevici, a nadamo se da ćemo prodati i film o Opčoj poljopr. zadrugi kad bude gotov, te film o Šumariji iz Virovitice.⁴

Iz svega se vidi da je rad na području kino-amaterizma bio najživlji, no i tu je bilo nedostataka i problema. Prije svega je tu nedovoljna obrazovanost kino-amatera. Ove godine svakako treba osnovati posebnu kino-amatersku grupu i s njom održati kraći kurs. Članovi te grupe bi snimali i na dosadašnji način, ali bi trebali pokušati i snimanje igranog filma, sa svim predradnjama, kao što su ideja, scenarij, knjiga snimanja itd. Mogli bi i pojedini članovi snimati svoje vlastite male filmove o svome trošku . . . »

Intencija iznesena u posljednjem stavku citiranog izvještaja počela se zapravo potkraj 1959. (početak šk. g. 1959/60) i ostvarivati, ali ne u okviru Foto-kino kluba već u okviru slobodnih aktivnosti na Osnovnoj školi Pitomača. Tu se počela kristalizirati srž jednoga sasvim novog oblika rada. Mirko Lauš je na satovima hrvatskosrpskog jezika, obrađujući književne tekstove, provodio i poredbenu obradu filmskih oblika kao što su: sinopsis, scenarij, knjiga snimanja. Naročito je dobar poticaj dala jedna čitanka Vice Zaninovića, u kojoj su stajali analogni odlomci iz romana, iz scenarija i iz knjige snimanja »Taras Buljba« kao i »Bakonja fra Brne«. Uz to su crtežima bili objašnjeni filmski planovi i rakursi, a u posebnij bilješki istaknuta informacija da su 1955. u Pionirskom Gradu u Zagrebu već i djeca snimila film po Čopićevoj pripovijetki »Kurir Pete ćete«. Sve je to i nastavnika i djecu zaintrigiralo da i sami pokušaju nešto kreirati pa makar barem u jezičnoj formi. Djeca su pisala scenarije, najprije po kraćim književnim odlomcima, a onda i po vlastitim doživljajima. Znalo se da u Pitomači već 2 godine postoji kino-kamera, pa se logično pojavila i želja da se nešto zaista i snimi, tim više što je već bilo učenika koji su i snimali spomenute reportaže. Rad na upoznavanju nekih zakonitosti filmskog izraza i na razradi scenarija postaje sve intenzivniji, tako da, s aspekta razvoja filmskog amaterizma, ta aktivnost polako preuzima prioritet nad aktivnošću Fotokino kluba i same učeničke fotosekcije.

Do pravog zamaha, kako u sadržajnom, tako i u formalnom smislu, dolazi početkom 1960. Učenici, doduše i dalje surađuju u Foto-kino klubu) gdje je te godine snimljeno čak 19 filmova⁵, ali se u školi i formalno osniava jedna potpuno nova grupa koja se – bez ugledanja na bilo kakove uzore – naziva PIONIRSKA FILMSKA GRUPA PITOMAČA. Kao glavni zadatak grupa si je postavila snimanje jednoga igranog filma prema stvarnom doživljaju iz dječjeg života. Uz realizaciju filma proučavat će se i praktično primjenjivati svi potrebni elementi proizvodnje filma od filmskog izraza, kamere i rasvjete do laboratorijske obrade i projekcije.

O radu Pionirske filmske grupe najbolje govori članak Mirka Luaša, objavljen u »Školskim novinama« sredinom 1960. Taj članak je značajan i po tome što je

PRVI NAPIS U JUGOSLAVIJI O STVARALAČKOM RADU DJECE NA FILMU. Evo teksta u cijelosti:

Djeca u Pitomači stvaraju film

»Od mnoštva raznih grupa u kojima se očituju slobodne aktivnosti učenika Osnovne škole u Pitomači izdvojiti ću jednu koja se odlikuje posebnom zanimljivošću. To je Pionirska filmska grupa. Nije to kino-sekcija što bi se ograničavala na kino-operaterski rad i prikazivanje filmova (a takova ovdje također postoji) već je sadržaj rada ove grupe upoznavanje s »tajnama« stvaranja filma. Grupa je osnovana ove školske godine i pobudila je među učenicima ogroman interes tako da su 2 kompletna osma razreda željela biti njezini članovi. To je dokaz koliko ih to područje zanima. Čitali smo i čuli o tkavoj grupi u Pionirskom Gradu, ali nikakvih podataka o načinu rada nismo imali. Zato smo radili na način koji smo, za naše prilike, smatrali najboljim, a koji je zapravo još uvijek samo pokus. Članovima grupe, kojih ima 30, dali smo mogućnost da se, u okviru procesa nastajanja filma, uključe u pojedine ekipe, od kojih svaka ima svoj poseban zadatak u ostvarenju zajedničkog zadatka, a to je za ovu godinu – snimiti jedan igrani film. Takav smjeli podhvat nam omogućuje kino-kamera ovdješnjega Foto-kino kluba i amaterski fanizam nekih članova.

Evo koje ekipe postoje u Pionirskoj filmskoj grupi:

- a) Scenarijsko-režijska
- b) Snimateljska
- c) Laboratorijska
- d) Tehnička.

Svaka od njih ima svoj dio posla, ali se članovi svih ekipa sastaju i na zajedničke sastanke da se upoznaju s radom ostalih i da rješavaju zajedničke zadatke.

Na jednom takovom sastanku je razrađen proces nastajanja filma u cjelini, s primjerima iz poznatog filmskog repertoara, te objašnjeno kakvu bi ulogu u tome imala svaka pojedina ekipa. Naravno, da je u početku glavni dio posla pao na scenarijsko-režijsku ekipu, koja je trebala pronaći ideju, napisati scenarij i izraditi knjigu snimanja. Za to vrijeme će se snimateljska ekipa upoznavati s kino-kamerom i sa svim onim što je u vezi sa snimanjem, laboratorijska će ekipa proučiti i, u laboratoriju foto-sekcije ili Foto-kino kluba, iskušati preobratni postupak razvijanja filmske vrpce, dok će tehnička ekipa upoznati glavne probleme tehničkih pomagala. Sav taj rad teče paralelno, ali ipak sasvim konkretan zadatak u stvaranju filma zasad izvršava scenarijsko-režijska ekipa, a ostale grupe će nastaviti kad bude gotova knjiga snimanja.

Zato ovdje i želim nešto više reći upravo o izradi scenarija.

Treba samo zaviriti na sastanak grupe koja to radi. Tu prste ideje. Dječak neće ići u školu pa dobiva batine, grupa učenika pleše u razredu pa ih zatekne upravitelj škole, dramatizacija Čopićeve priče »Orlovi rano lete« i još mnogo toga. . . naravno – bez filmskog gledanja i bez mogućnosti da to bude snimljeno. Trebalo je dosta vremena, na nekoliko sastanaka govoriti o tome što je zapravo scenarij, dosta vježbanja na kraćim književnim odlomcima, pa da se konačno formira shvaćanje o tome što zapravo ta grupa treba uraditi. I onda, jedan je dječak dao ideju – opisat ćemo kako su se dvije grupe dječaka igrale Indijanaca (naravno, po uzoru na western filmove). Ideja je prihvaćena i članovi ekipe su s pravim užitkom nizali scene, imena, karakteristike likova, nadimke, uzrečice, napete situacije itd. te tako za-

jedniki počeli priču kanalizirati u pravcu scenarija. Sad su zaredale različite samostalne varijante scenarija. Jedan dječak je napisao scenarij pun fabule i karakteristika, ali nije mogao biti prihvaćen zbog nepreciznosti, drugi je opet sve prikazao vrlo nerealno i sl. Konačno je grupa povjerila jednoj učeniци da iz svih podataka koje je čula, ili će ih pročitati u pojedinačnim sastavcima, sama i potpuno slobodno napiše svoju varijantu scenarija. I kad je napisala, a to je bilo za dva dana i to na 9 stranica, to je bio pravi scenarij. Ta djevojčica je shvatila što znači filmski gledati i to riječima prikazati. Ona je sve precizirala i odredila, bez ičega općenitog i »višećeg«. Svaki lik zna što radi, što govori, kako izgleda. Tako je konačno došlo do pravog scenarija. Naslov je bio »Crna mačka«, prema imenu jednoga od poglavlja onih »Indijanaca«. Scenarij je, međutim, trebao još doći na razmatranje pred plenum grupe, da ga svi čuju i eventualno još nešto izmijene. Svačija riječ može biti po koji dobar kadar filma. A to je djecu upravo oduševljavalo. To što svi mogu sudjelovati u stvaranju filma i otkrivati tajne toga inače vrlo »misterioznog« medija.

Kad plenum grupe korigira scenarij, a tu smo upravo sada, onda treba još napisati knjigu snimanja, a prethodno prostudirati i tehniku tog posla. A tada? Odrediti režisera, asistente, snimatelje, glumce itd. i snimanje počinje. Kako će sve teći – vidjet ćemo kasnije. Ipak treba napomenuti i to da je snimateljska ekipa već pro-našla teren za snimanje a tehnička planirala postavljajući šatora Ferijalnog saveza tako da ekipa snimatelja i glumaca može na dva-tri dana izaći iz mjesta na proplanke Bilo-gore koji su sa svojim potocićem, uvalicama, grmljem i šumicom upravo idealan teren za snimanje, te tamo mirno snimati svoj prvi igrani film.

Filmsku vrpцу je osigurala škola i film će biti dugačak oko 100 do 150 metara (10 do 15 minuta trajanja). Ton ćemo sinhronizirati pomoću magnetofona, a prikazivati pomoću »Iskrinog« tonskog projektora koji škola ima.

Želja mi je bila da ovim prikazom dadem još jedan doprinos u razvijanju sve novijih i novijih oblika rada u našim osnovnim školama te smatram da će on, makar malo, pomoći onim prosvjetnim radnicima koji se sličnim oblicima bave ili imaju slične težnje.

Samo snimanje i dovršenje filma, međutim, ta generacija, ipak nije uspjela obaviti. Izvršeno je, doduše, probno snimanje nekih kadrova, ali se pokazalo da bi realizacija načinjenog scenarija zahtijevala daleko više filmske vrpce, mnogo više vremena i bolje tehničke uvjete nego što je ta grupa tada imala na raspolaganju. Isti scenarij, u nešto drugačijoj varijanti snimila je ipak nova generacija Pionirske filmske grupe pod naslovom »Dvoboj na rijeci« i to na rijeci Dravi, novom kamerom na filmu 8 mm godine 1961. ujesen.

Jedno od najznačajnijih razdoblja u razvoju kinomaterizma u Pitomači nastupa godine 1961.

Te godine, naime, rad Pionirske filmske grupe doživljava svoju prvu javnu afirmaciju i započinje zalet aktivnosti koja traje sve do danas pod imenom Kino-klub »Slavica«.

U okviru Jugoslavenskih pionirskih igara Savjet saveza pionira Jugoslavije iz Beograda, tj. njegova, tada postojeća, Komisija »Film i dijete« organizirali su te godine Prvu saveznu reviju filmova i dijafilmova koje su snimili pioniri Jugoslavije. Revija je održana u Pionirskom Gradu u Zagrebu od 26. do 28. svibnja 1961.

Tada se po prvi puta pokazalo da u Jugoslaviji ima još mjesta gdje djeca snimaju filmove, ali je Pitomača u tom smislu jedino selo. Na Reviji se, naime, pojavilo 19 filmova iz 11 dječjih Kino-klubova i to iz Zagreba, Beograda, Novog Sada, Zemuna, Sremske Mitrovice, Maribora i – Pitomače.

Pitomački pioniri, kino-amateri pozvani su na tu Reviju zahvaljujući radio-emisiji koju je za Radio Zagreb u veljači 1961. snimila Marija Duš, govoreći o slobodnim aktivnostima na Osnovnoj školi u Pitomači. Odluka za sudjelovanje nije bila laka jer, osim velikog broja snimljenih reportaža, u Pitomači nije bilo niti jednog kompletnog – ni dokumentarnog, a kamoli igranog filma. Ipak – pala je ideja da se upravo ti stari materijali odaberu i montiraju po nekom principu u suvislu cjelinu, da se snime naslovi te priloži glazba i govorni komentar na magnetofonskoj vrpци, pa da se to pošalje na Reviju. Na neki poseban uspjeh se uopće nije računalo, ali se nije imalo što ni izgubiti.

Od starih materijala su montirana (i to na, tehnički, vrlo primitivan način) 2 filma: »PONEŠTO O NAMA« i »TRI NAŠE PRIČE«.

U filmu »Ponešto o nama« su uvrštene sekvence, snimljene od 1958. do 1960. u skladu s već spomenutim scenarijem »Naša škola« (uz neka proširenja) – sve u crno-bijeloj tehnici, sve razvijeno u Pitomači i u ukupnom trajanju od 12 minuta. Svaku sekvencu je pratio govorni komentar i glazbena kulisa s magnetofona, a kao autori su deklarirani: Josip Grgačić, Milan Došlin, Nada Čerepinko i Zvonko Filipović.

Film »Tri naše priče« je sastavljen od tri odvojene kratke cjeline (priče): Mi i proljeće, u kojoj se prikazuju proljetni pejzaži u okolini Pitomače, djeca kako beru visibabe, stado ovaca i janjaca na livadi – Šareni korzo, prikaz već tradicionalnog cvjetnog korza djece kroz ulice Pitomače i – Sajam za najmlađe, prikaz šarenih malih kioska s prodajom dječjih igračkica, balona i drugih sitnica, popraćenom programom najmlađe djece na improviziranoj pozornici, svibnja 1960. Sve tri sekvence su snimljene u boji, a zajedno traju 7,5 minuta. Kao autori su deklarirani: Nada Čerepinko, Biserka Kolarević i Milan Došlin.

Filmovi su, dakle, poslani bez ikakvih pretenzija, ali je došlo do neočekivanog uspjeha. Žiri u sastavu: Rudolf Sremec, filmski kritičar, Danko Oblak, književnik, Dragutin Vunak, filmski redatelj, Dušan Makavejev, filmski kritičar, Stevo Ostojić, kritičar, Olga Novaković, član Saveznog odbora Jugoslavenskih pionirskih igara, proglasio je za 4 najbolja filma:

– »Dunav, leto i mi« Filmskog kluba Pionirskog doma »Anđ Ranković« iz Zemuna

– »Pažnja, snima se« – Foto-kino kluba Pionirskog doma iz Beograda

– »Kurir Pete čete!« – Foto-kino kluba Pionirskog Grada iz Zagreba

– »TRI NAŠE PRIČE« – PIONIRSKA FILMSKE GRUPE Osnovne škole iz PITOMAČE

Film »Tri naše priče« je ocijenjen, dakle, kao jedan od 4 najbolja filma, na istoj razini kao i na pr. »Kurir Pete čete« koji je već tada bio za nas gotovo legendaran (snimljen je 1955).

Jedna još uža selekcija dala je filmu iz Pitomače novo priznanje. Književnik Mirko Petrović, urednik dječje emisije Radio-televizije Beograd, koji je prisustvovao Reviji odabrao je tri od 4 nagrađena filma za izravno emitiranje preko televizije uz razgovor s autorima. To su bili filmovi: »Dunav, leto i mi« iz Zemuna, »Pažnja,

Scenarijska ekipa Pionirske filmske grupe na terenu za snimanja igranog filma »Crna mačka« 1960.

snima se!« iz Beograda i »TRI NAŠE PRIČE« iz PITO-MAČE. Emitiranje je izvršeno 3. lipnja 1961. a u studiju RTV Beograd su sudjelovale Nada Čerepinko i Biserka Kolarević, i to uživo, jer još nije bilo magnetoskopa.

Evo i nekih kratkih mišljenja o filmu »Tri naše priče« iz biltena Revije i iz štampe:

»Meni je, da vam iskreno kažem, bio najprijetniji onaj film iz Pitomače. Zato što je neposredan, što se vidi da su to djeca, da su to njihove emocije, da je to njihov doživljaj. Osim toga, vidi se da je to njihova okolina, a nije se netko sjetio i rekao: hajdemo izmisliti neki sadržaj. Sadržaj je uzet neposredno iz života.« (Anica Magašić u diskusiji poslije Revije)

»Svakako je najzgodnije ono što sam saznao o filmskoj grupi iz Pitomače. Pitomački su pioniri snimali tri mala filma pune dvije godine. Ovo je razumljivo kad se zna da su snimali posuđenom kamerom! Ta je grupa ujedno i jedina pionirska grupa u Jugoslaviji koja je snimila film u koloru, čak su dio tog filma i razvili u Pitomači...« (»Večernji list« 1. lipnja 1961)

Posebno je značajno da su svi klubovi koji su sudjelovali na Prvoj reviji od organizatora dobili na poklon malu kino-kameru za film od 8 milimetara (u stvari 2 puta 8). To je bio vrlo mudar potez, jer je time svim dječjim kino-klubovima, pa tako i ovome u Pitomači, omo-

gućeno da rade s neusporedivo lakšom tehnikom te jeftinijom i lakše pristupačnom filmskom vrpcom. Tako je, zapravo, nastupila era 8 milimetarskog filma, koja je u Pitomači dovela do nepredviđenog razbuktavanja ideja, planova i stvaralaštva koje traje sve do danas.

Stanje i ocjena kino-amaterizma u Pitomači mogu se vidjeti iz – inače valjda posljednjeg – izvještaja o radu Foto-kino kluba Pitomača za godinu 1961. koji je podnio predsjednik Kluba početkom 1962.

»... Klub je trebao biti prvi pokretač, koji će od sirovog materijala stvoriti obrazovane foto- i kino-amatere. On je to, ustvari, i bio i ostao do danas, ali postizanje tog cilja nije tako lako kako se u početku činilo. Osim početne pomoći Općinskog sindikalnog vijeća prije 4, odnosno 3 godine, Klub nije niti od jedne organizacije primio niti jedan dinar materijalne pomoći, niti ga itko pomaže, čak ni moralno. Prve godine nije postojao ni laboratorij, a kasnije je nabavljen zahvaljujući komercijalnom plasiranju nekih dokumentarnih filmova i filmskih reportaža, što su ih snimili članovi malobrojne kino-grupe uz sudjelovanje pionira...«

... Predviđeno formiranje kinoamaterske grupe je provedeno i naskoro će početi tečaj. U grupi se, osim nekoliko starijih drugova, nalazi i lijep broj omladine. Ta grupa je, zapravo, i postigla najviše uspjeha prošle

Dvije djevojčice na snimanju (s kamerom Nada Čerepinko, asostira Biserka Kolarević) 1961

godine, iako od inventara posjeduje samo jednu kino-kameru od 16 mm, kojom su snimljene 3 filmske reportaže⁷. Kad je već riječ o kinoamaterskom radu, treba svakako istaći da je uprava Kluba već prije 2 godine uvidjela da sa starijim članovima u tom pogledu neće biti mnogo uspjeha, već da se treba što više orijentirati

na omladinu i to na onu školsku, koja bi već u školi stekla kako ljubav tako i izvjesno znanje za rad na filmu i kasnije mogla zauzeti mjesto u članstvu Kluba. U školi je zato i osnovana Pionirska filmska grupa, koja, doduše, formalno i nije bila u članstvu Kluba, ali joj je data na upotrebu kino-kamera i sva stručna pomoć. Pioniri su pokazali neobičan interes za film i ispoljili mnogo volje i sposobnosti. Snimljeno je nekoliko dokumentarnih filmova, a sami su izradili scenarij i knjigu snimanja za igrani film. Ta grupa je sudjelovala na 1. reviji filmova koje su snimili pioniri Jugoslavije i, u konkurenciji iz naših najvećih centara, zauzela mjesto među najboljim filmom »Tri naše priče«. Tim filmom su nastupali i u jednoj emisiji Radio-televizije Beograd, gdje su dobili i materijalnu pomoć od 30.000 dinara. Ti dosadašnji pioniri sada su najbolji članovi ovog kluba. Pionirska filmska grupa i dalje radi, ove je godine čak i pojačala rad, jer sad ima kino-kameru i projektor za film od 8 mm, pa je vrpca mnogo jeftinija. U njezinom okviru je upravo u toku kino-amaterski kurs koji polazi 30 učenika. Mislim da bi se i ti pioniri mogli uklopiti u članstvo Kluba kao posebna sekcija... «

Želje da se u Foto-kino klubu Pitomača ustali i ojača omladinska kino-sekcija i da se u nj uključiti i pionirska kino-sekcija nisu se tada niti ikad kasnije ostvarile, već se i sam rad toga kluba gasi 1964. a pioniri nastavljaju rad, najprije kao potpuno samostalna sekcija koja se, nakon statusnih promjena u Nar. tehnici Hrvatske, najprije uključuje u Foto-kino savez Hrvatske, a kasnije u Kino-savez Hrvatske, kojega je udruženi član sve do danas.

IZVORI

- Arhiv Foto-kino kluba Pitomača
- Arhiv foto-sekcije OS Pitomača
- Arhiv Pionirske grupe Pitomača
- Bilten Prve savezne revije filmova i dijafilmova koje su snimili pioniri Jugoslavije

Bilješke

1) Članovi školske fotosekcije šk.g. 1957/58.

1. Milan Barčan, 8. r.
2. Antun Bedeković, 7. r.
3. Srećko Bokan, 7. r.
4. Franjo Crnac, 8. r.
5. Gordana Cukor, 7. r.
6. Petar Čupen, 8. r.
7. Tomislav Ferenczffy
8. Zvonko Filipović, 7. r.
9. Franjo Grčić, 7. r.
10. Milan Kovač, 7. r.
11. Ivan Katić, 8. r.
12. Tomislav Kovač, 7. r.
13. Zlatko Lauš, 8. r.
14. Biserka Manjkas, 8. r.
15. Branko Renac, 8. r.
16. Branko Svarbić, 8. r.
17. Željko Zagorac, 8. r.

Članovi školske foto-sekcije 1958/59. šk.g.

1. Zlatko Mihoković, 7. r.
2. Biserka Kolarević, 7. r.
3. Mira Nemeš, 7. r.
4. Nada Čerepinko, 7. r.
5. Antun Bedeković, 8. r.
6. Katica Bedeković, 8. r.
7. Srećko Bokan, 8. r.
8. Đuro Demšić, 8. r.

9. Željko Fabijanec, 8. r.
10. Melita Pecek, 8. r.
11. Franjo Selimber, 8. r.
12. Ljiljana Kontarić, 8. r.
13. Ankica Rakijašić, 8. r.
14. Ivan Magdić, 8. r.
15. Milan Došlin, 7. r.
16. Nada Stanovuković, 7. r.
17. Jelka Čerepinko, 8. r.
18. Julija Milojković, 7. r.
19. Drago Kožarić, 7. r.
20. Franjo Grčić, 8. r.

2) Filmovi snimljeni tokom 1958.

1. Ulaz u školu, sat matematike, učenici na odmoru
2. Školska radionica
3. Nagrada Tomislavu Kralju za crtež
4. Berba kukuruza
5. Izlet u Sedlaricu k tornju »Nafta-plina«
6. Učenička takmičenja u raznim sportovima na nogometnom igralištu
7. Miting pred izbore za Saveznu skupštinu; Govorili Zvonko Lokmer i kandidat dr. Ivo Sarajčić
8. Ispraćaj štafete uoči Dana mladosti 1958.
9. Izborna mjesta u Kladarama i u Dravskoj ulici, 11. 58.

3) Članovi osnivači Foto-kino kluba »Pitomača« 1959.:

1. Ivan Andrašić, učitelj
2. Mato Bajsar, službenik
3. Tomo Baumkiher, radnik
4. Franjo Brkić, radnik
5. Branko Budrović, radnik
6. Milan Carić, službenik
7. Dionizije Cukor, veterinar
8. Marijan Bradaš, radnik
9. dr. Jakov Čupen, liječnik
10. Tomislav Erdec, učitelj
11. Zlatko Heršak, radnik
12. Božo Hren, službenik
13. Ivan Horvatinić, radnik

14. Tomo Jurišić, službenik
15. Mato Kvaternik, veterinar
16. Mirko Lauš, nastavnik
17. Branko Mihoković, radnik
18. Zlatko Mostovac, učitelj
19. Josip Kovačić, radnik
20. Ernest Pandurić, službenik
21. Nikola Pocnić, učitelj
22. Tomislav Pavlič, radnik
23. Šimo Gulan, službenik
24. Mirko Simatović, milicioner
25. Mitar Torbica, milicioner
26. Sava Uzelac, milicioner
27. Zganjar Josip, službenik
28. petar Zuber, milicioner
29. Vjekoslav Brcković, veterinar
30. Josip Lerinc, radnik
31. Ivan Pandurić, radnik
32. Branko Iskra, nastavnik
33. Josip Begović, radnik
34. Martin Soštarić, službenik
35. Zdravko Juhas, radnik

4) Filmovi snimljeni 1959.:

1. Radna akcija na uređenju parka i sadnji drvoreda u centru Pitomače
2. Prvomajska povorka 1959.
3. Dječji cvjetni korzo kroz glavnu ulicu Pitomače - TO JE PRVI FILM U BOJI snimljen u Pitomači
4. Ljetovanje učenika OŠ u ljetovalištu FSJ u Kaštel Lukšiću
5. Građevinski radovi na novoj zdravstvenoj stanici u Pitomači
6. Žetva i vršidba pšenice na imanju OPZ Pitomača u Otrovancu
7. Izložba i žigosanje svinja na sajmištu u Pitomači
8. Nogometna utakmica između NK »Pitomača« i NK »Graničar« iz Đurđevca
9. Ispračaj ORB iz Virovitice na autoput Niš - Skoplje
10. Posjet istoj brigadi na auto-putu
11. Štafeta mladosti u kretanju od Lozana do Kloštra Podravskog
12. Proslava godišnjice osnivanja Virovitičke brigade NOV u Vukosavljevici

5) Filmovi koje su u 1960. snimili članovi Foto-kino klub »Pitomača« i članovi Pionirske filmske grupe:

1. Ispračaj Štafete mladosti u Pitomači
2. Peti majski festival omladine Slavonije, dio održan u Pitomači
3. Defile pionira na traktorima
4. Svečana sjednica radničkog savjeta u DIP-u »Gaj« u Pitomači u povodu 10. obljetnice samoupravljanja
5. Isti sadržaj u rudniku »Bilo«
6. Proslava 100-godišnjice postojanja Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači (naručeno i plaćeno)
7. Tečaj za seoske domaćice u školi
8. Lov na žive zečeve (Naručilo i platilo Lov. društvo »Fazan« Pitomača)

9. Pionirska kulturno-umjetnička smotra u Suhopolju
10. Izlet učenika iz Pitomače u Opeku kod Varaždina
11. Rad školske zadruge na školi u Pitomači
12. Prvi kombajni na poljima Pitomače
13. Izgradnja društvenog doma u Pitomači
14. Dovođenje Zdravstvene stanice u Pitomači (u boji)
15. Kretanje Titove štafete od Virovitice do Daruvara (naručilo i platilo Kot. komitet SO Virovitica)
16. Proljeće i djeca, motivi iz okoline Pitomače (u boji)
17. Cvjetni korzo
18. Rad Sumarije Virovitica
19. Šareni dječji sajam, pred sportskim domom u Pitomači (u boji)

6) Članovi Pionirske filmske grupe Pitomača šk.g. 1959/60. (prva generacija):

1. Nada Čerepinko, 8.r.
2. Nada Čerepinko (M), 8.r.
3. Zvonko Kos, 8.r.
4. Slavko Majn, 7.r.
5. Ivan Tambolaš, 8.r.
6. Biserka Kolarević, 8.r.
7. Mira Nemeš, 8.r.
8. Ana Begović, 8.r.
9. Đurđa Šantek, 8.r.
10. Josip Grgačić, 8.r.
11. Drago Kožarić, 8.r.
12. Zlatko Mihoković, 8.r.
13. Franjo Selimber, 8.r.
14. Petar Begović, 8.r.
15. Nada Stanovuković, 8.r.
16. Berislav Brčković, 6.r.
17. Ivica Podunajec, 4.r.
18. Josip Vumak, 4.r.
19. Petar Veličan, 6.r.
20. Darko Marendić, 4.r.
21. Milivoj Kos, 6.r.
22. Božo magasić, 6.r.
23. Zdravko Kordiš, 7.r.
24. Ivan Prepelec, 4.r.
25. Branko Kukavica, 4.r.
26. Mirko Seidel, 6.r.
27. Franjo Sandor, 7.r.
28. Mato Presečan, 8.r.
29. Ladislav Ratajec, 8.r.
30. Mirko Lovreković, 8.r.

7) Filmovi snimljeni 1961. u okviru Foto-kino kluba Pitomača u suradnji s pionirima:

1. Proslava Dana borca i 20. godišnjice ustanka u Starom Gracu (naručilo i platilo SSRN Pitomača)
2. Otvorenje lovačkog doma u blizini Pitomače (naručilo i platilo Lovачko društvo »Fazan« Pitomača)
3. Cvjetni korzo u Pitomači 1961.